

ZORA

Časopis

za zabavo, znanost in umetnost.

Štev. 3.

V Mariboru, 1. februarja 1872.

Tečaj I.

Zabavni del.

V vojni krajini.

Povest.

(Dalje.)

Ne bodeš zahteval, da ti popisujem lepoto moje nove znanke Milane Vukove. Videl si že morda dosti lepših, saj je ženska lepota jako različna in mnogokrat subjektivna. Imela je ljub obrazek, nekoliko sličen dobrim podobam srbskih žensk, kakor si jih videl včasih na slikah, slušajoče „sljepca“, ki na gusle svoje „junačke“ ali „ženske“ pesni poje. Ne morem reči, da bi se bil prvi hip zaljubil, ko sem jo videl, da si menda to spada v potrebne lastnosti vsake zaljubljene pripovedi. Temveč med potom sem moral največ govoriti z njeno materjo, staro ženico, ki me je takoj od početka nagovorila nemški, da bi pokazala da zna tudi nekoliko več, nego navadni ljudje. Hčerka se mi je zdela nekoliko deklinško boječa, tudi sem jej na obrazu videl, da se slabe materine nemščine pred menoj sramuje, in zato sem jaz sam navel govor na domači jezik.

Vendar med vožnjo ni bil daljši razgovor niti mogoč. Kajti že po četrt ure smo zavili iz slabe ceste na še slabšo kolovozno po vrtnih ulicah. In tu sem imel dosti posla, da sem odrival slivove veje, ki so se oblokale od obeh strani kot streha črez pot in naše obraze v pogibelj stavile.

Okolo cerkve je bilo precej velika planinica. Iglede na vzhod in sever je bil krasen, na drugih dveh straneh ga je zapiral mal lipov in gabrov log in grmovje za njim. Pri cerkvi je stalo mnogo naroda, ženske v svojih belih ohlekah, z v rešto nabranimi tolarji na vratu moški mnogi v pisa-

nih kratkih kožuhih, dasi je solnce pripekalo. Vsi so čakali, da pop pride, in so nas civiliste s spoštljivo radovednostjo ogledovali, kakor čude se, od kod se nas je denes toliko vzelo.

In res je bilo naše društvo precej mnogoštevilno, z nami in onimi, kar smo jih že gore dobili okolo trideset oseb. Tam pod lipami so bile dolge mize za silo narejene, in ogenj, na katerem so se imeli naši janjci in praseta peči, je že veselo gorel. Da bi se ohladil, sedem tam, in pri tej priliki se seznanim z očetom Milane. Bil je velik močan mož, star okol 50 let, bogat posestnik kake pol ure od mojega stanovanja proč. Nisva govorila z dobrodušnim možem ni dobre četrt ure, ko me povabi naj pridem, kader in kolikokrat hočem, na njegov dom. Obljubil sem rad, da se čem tega poziva često poslužiti, obljubil tem raje, ker se je bila lepa Milana navno-veselo in brez okolišev očevemu vabljenju pridružala.

Idemo v cerkev. Bil sem v prvič pri pravoslavni božji službi. Mnogokaj izmed ceremonij se mi je čudno zdelo, a zopet mnogokaj se mi dopadlo. Staroslovenski jezik in otožno petje vedno vračajoči se refrên naroda „gospodin pomiluj, gospodin pomiluj!“ — se mi je tako povzdigujoč in slovesen zdel, da sem, akoravno „šokac“ (katolik), kmalu tudi sam peti začel. Propovedanje ali pridiga starega popa je bilo najoriginalneje, kar sem jih čul. Govoril je res krasen srbski jezik, kakor bi Vuka Karadžića čital. Ali videlo se je, da se mu ni potrebno zdelo, prej pripraviti se, kajti počeni pri svetem Nikolaji, govoril je dalje o „sveštenikih“, dok azoval, da „šta pop kaže, to je tako istinito, kao da bi sam bog kazivao,“ prešel na lju-

bav do roditeljev, na poslednji dan, na cesarja-gospodarja, in naposled je bila pridiga razlaganje kako se mora domovina ljubiti, kako se mora vse zanjo žrtvovati, kratko: konec je bil uvodni članek političnega časopisa, tako, da sem se ob enem veselil vrlega starca, ob enem pa gledal okolo, ali ni koga, ki bi šel popa denuncirat.

Po božji službi smo poseli pod lipami k picknick-u ali pojedini, kakor je samo med Jugoslavnimi mogoča. Okolo nas so bili poseli ali polegli trato kmetje, menda jih ni šla tretjina domu; in krčmarji, po večini pohrvateni „Kranjci“ ali pa — židje, tržili so izvrstno. Izbral se je tudi pri nas stola-ravnatelj, in počeli smo po običaji prav parlamentarno piti in napivati in zdravice govoriti in poslušati. Toda mene je najbolj zanimalo moje sosodstvo. Gledal sem namreč, da sem sedel poleg svoje vozne tovarišice Milane Vukove. Lehko je bil mogoč razgovor samo med nama, in deklica se mi je začela čedalje bolj dopadati — ali, da ti na kratko povem: zaljubil sem se, da sam nisem vedel, kako in kedaj.

Zdaj sem imel priliko izpoznati, da ima deklica poleg svoje lepote tudi dobro srce in toliko duha, kakor bi v tem osamljenem kraju nikdar ne bil pričakoval. Mogel sem ž njo skoro o vsem govoriti, v vse se je udala in povsod je vedela toliko kolikor ženski treba, da se lahko z izobraženjem duha in srea ponaša. Pripovedovala mi je, da je bila do 16. leta v Zagrebu, da je s svojim bratom, kateri je pred letom na graškem vseučilišči umrl — solze jej pri tem spomiva v oči stopijo — bila tudi v Gradi in na Dunaji nekoliko tednov. Brala je mnogo, in sicer skoro vse kar sem jaz srbsko-hrvatske leposlovne literature poznal, pa tudi jej večina nemških klasikov ni bila nepoznana. Začudil sem se posebno, kako je umela in čutila poezijo narodnih pesmi, začudil zato, ker sem predostokrat videl, da Hrvati in Srbi skoro menj cenijo te velike zaklade svoje literature, nego oni izmed nas, ki jih poznajo. In celo v politiki je bila dobro domača.

„Ženska politika!“ rečem jaz smehljaje se malo porogljivo, a vendar vesel, da vidim prijatelja pred seboj tako dobrovoljno pripovedujočega.

„Kaj? Poznam tvojo in najinega prijatelja** teorijo, da ženska navdušena Kitajka postane, ako bi njen ljubljani — Kitajec bil. Ali to je teorija. Lepo je vendar, če imaš bitje, ki te razume po srcu in umu v vseh rečeh, tudi v domovinskih in lepo je, če najdeš polje že obdelano, če ti ni treba stoprv vsajati . . .“

„Vem, vem. Zabavljivi ljudje ne mislimo tako hudo kakor govorimo. — Pripovedaj dalje, koliko je bila pa tvoja nova znanka stara, in kako sta prišla do odločne besede?“ pravim jaz.

„Stara je bila devetnajst let. — Kakor več da sem človek hitrih sklepov, povedati sem jej hotel še tisti dan, da mora moja biti. Za to sem pa hotel sam ž njo biti. To sicer ni bilo lahko, ker društvo je naji vedno motilo in več nego enkrat sem bil ali po kaki napitnici ali po kakem vprašanji potegnem v občni pogovor. Naš „stoloravnatelj“, moj dozdanski prijatelj Savić, je posebno skrbel, da me je večkrat v pogovoru motil, ter mi vsled svoje „oblasti“ naložil to ali ono. Storil je to vedno s humorjem, in nikakor nisem opazil, da ima globlji vzrok za to.

Okolo treh popoldne — mnogi udje naše podlipske mize so bili že vinjeni — našla se je prilika da sva odšla. Bilo je v tej družbi zdaj pač mogoče. Čul sem namreč, da na trati za cerkvijo narod „kolo“ pleše. Rečem, da nisem kaj tacega še nikdar videl, da poznam pač nekoliko z umetelnostjo in kulturnostjo prenařene kolo-plese naših slovanskih soban, ne pa narodnega originala. Bila je takoj pripravljena z menoj iti gledat in mi vse razložiti.

Plesala sta se dva kola, v vsacem več nego sto ljudi deklic in mladeničev, žensk in moških, vse zmešano. Vsak čas bi me bil tak prizor neizmerno zanimal, zdaj pa sem jako razmišljen poslušal razkladanje moje tovarišice, ki je bila vsa vesela in je govorila z menoj, kakor bi bil njen brat. Stala sva okolo deset minut med drugimi kmetskimi gledalci. Jaz nisem mogel skoro ničesa govoriti, ali njena beseda mi je vsaka ljuba bila. Govorila je tu nemško z menoj, najbrž da ne bi okolo stoječi poslušali. Naposled jo naprosim naj ideva okolo cerkve, kjer je razgled prost. Tam na prednjem koncu cerkve ni bilo nikogar in ko sva bila sama, začel se je precej zopet hrvatski pogovor.

Postaneva. Ona mi s svojim belim prstom razkazuje okolice in s posebnim veseljem kraj, kjer njena rojstna hiša stoji, kjer ja zdaj njena mamica z njeno mlajšo sestrico sama doma. Pripovedovala mi je, kako je ljubo in lepo doma pri njej, zmirom še najljubše in bolje nego povsod po svetu, kjer je bila.

„Pridite k nam“ reče mi s sijajočimi očmi. Prilika je bila dana. Rečem jej, da pridem, da bodem prihajal z največjim veseljem, rad, in mnogokrat, ali pa — da me nikdar ne bode, da je vse to — od nje odvisno.

„Kako?“ vpraša me, in me pogleda s svojimi lepimi očmi, da sem v hipu izgubil pogum povedati kar sem hotel. Vendar moral sem, kajti odgovor je vsakako hotela.

Bil sem precej okoren v tem položju, zato ti ne morem povedati, kako sem iz sebe spravil, da bodem prihajal samo zaradi nje, da pa brez upanja nečem dohajati, ker čutim že denes, da bi nevarno bilo.

Zdaj me je razumela. Zarudela je preko vsega lica in obraz povasila. Zdelo se mi je, da se jej roka, katero je bila okolo moje rame ovita, malo trese.

V tem hipu izza cerkve začujem glasove. Bilo jih je več iz naše družbe izpod lip. Ona mi ni odgovorila. A vsakako sem hotel odgovor imeti, zdaj, takoj. „Ali hočem priti?“

Najini družabniki so bili že izza cerkve, videli so naji. Potrudim se brž najmalomarnejši obraz nabrati.

„Pridite!“ reče ona pol glasno.

„Kako sem bil srečen te ene besede! Vendar mogel sem samo enkrat njeno roko stisniti, in udati se v navadne pogovore, katere so drugi začeli.

Nasvetovano je bilo, da plešemo tudi mi kolo. Gospoje in gospice so bile vse pripravljene in jaz sem izrekel, da sem tudi pripravljen, ne pomisleč na prvi hip, da niti ne znam.

Naučili so me hitro, in plesali smo celo uro pod milim nebom. Kmetje so radovedno in smehljaje se gledali in tudi svoje opombe delali, da „i gospoda pleše.“ Milana od početka z menoj ni več govorila, vendar kadar je na njej vrsta bila, da je bila v sredi kola „ujeta“ izbrala je trikrat zaporedoma mene da sem jo „rešil“ z običajnim poljubom, kar me je tako srečnega delalo, da si čudnega obraza svojega prijatelja, ki mi na dve vprašanji niti odgovora ni dal, nisem mogel razložiti niti ga razlagati nisem utegnil.

Bilo je že precej pozno po poldne, ko se začne društvo razhajati. Med prvimi je bil gospodar Vuk s svojo — ali mojo Milano.

Jaz sem ostal z drugimi še na gori. V leseni popovi „palači,“ smo bili povabljeni na kavo, — ako se more rujavo-črna tekovina, brez vsega okusa, tako imenovati. Tam sem moral patrijotične govore poslušati do trde noči — da si mi je bilo sree polno vse druge reči.

Ko smo se domu vozili, bil je moj prijatelj Savič strašno malobeseden. A mislil sem, da je od govorjenja, pitja in petja utrujen. (Dalje prih.)

Obrazi iz naroda.

(Spisuje J. O.)

Vse tiste mične, prijazne, pa tudi neznane pravljiske podobe in prikazni, katere so nadnaravno živé in čudesno snujoč nekedaj tako poetično navdihavale naših prednikov selišča, mesta in kota, pa osojevale njihovo življenje, izginile so že davno iz slovenskih pokrajin. V košatem vejvi mračnega gozda sicer še skrivnostno šumeva in zamolklo hrusta po tleh; ali to ne šepetajo gozdne vile, ne rjove divji mož, in ne zvera se grdi, triglavi modros: to je veter vejoč drevju po brstji in visocih vrhovih, to so slovenski logarji, ki podirajo stoletna debela na zemljo. Po širih dobravah se še čuje prijazno piskanje in žvižganje, po prostranem polji razlega živahno pevanje za večerov; pa to ne brlizgajo letajoče svetinje, ne radujejo se in ne plešejo poljske vile: to so piščali pastirske, to pesmi domu vračajočih se ženjc. Na Savi, ob potocih in temnih tomunih še ščebeta pozno po noči; a tu ne brodi povodni mož, to je neumorni ribič, ki nastavlja mreže potaplja in vzdiguje lov. Na studenci, na vodnjaci, še šumljava o mesečnem svitu: a tu se ne koplje povodna deklica: to je slovensko dekle, ki pere in čvrsti svoje utrujene ude. Na samotni groblji še v temi žaré iskre: a to ne gori zaklad: to je možakar tobakar, ki kreše, da bi gobo našgal. Za vaškim plotom še čudno úče in stoče za poznega večera; a to ni spomin glaséč se komu na smrt: to se spakuje fant, ki vasuje. Na nebesu se še oblaki gosté in črné, da treska in spe točo; a hude ure ne narejajo več čarovnice: prizadevata jo južni in sevni veter. V hlevu ima konj še sprijeto grivo na vratu; a nihče ne zaleze več škrata, da bi mu gugal se po nji; pri porodnicah še čujejo — ne rojenice, marveč babice; in Slovenca še tlači — toda ne môra, ampak mlačnost, malomarnost in nesrečna nesloga, ki je že stoletja pravo prokletstvo slovanskemu narodu.

Ravno tako imamo desete brate, zaklete gospodične, Štempiharja, Pavliho, in kar je še enacih narodnih znamenitnjakov in junakov, imamo jih samo v pripovedkah še; v resnici in dejanji pak nam je ostal na duši in telesu krepki in zdravi slovenski narod, kateri je sam v svoji celoti in prostoti poln poetičnega mišljenja in življenja, in katerega izvoljeni, posamezni udje, če se ne odlikujejo po tako nežni in samovlastni poeziji, kakor poprej napomenjena pravljiska bitja in pripovedni junaki, pa so vendar toliko mičnejši in znamenitejši za nas, ker so naravni, živeči značaj-

niki, v katerih se obrazuje vsega slovenskega naroda izvirnost. Take hočemo torej prijaznemu rodoljubu zaporedoma predočevati, da bode videl členu za členom in počasi zagledal in gledal celega naroda značajni obraz.

Komu med tolikimi naj bi prvo mesto se privoščilo? To dobro pogoditi ni menda lahko! Pravijo: iz malega raste veliko; začetek, če prav reven, da le konec dober — finis coronat opus —: prvi naj bode tedaj — naj bi „nomen“ ne postal „omen!“ — slovenski

I. Cunjar.

Cunjar — to je pač reven stan, slabo cunjarsko rokodelstvo! Ne ustrašimo se ga! Saj Slovenci tudi še nismo bogati; pa to tolikanj ne dene. Marsikdo, zlasti marsikateri žid, ki je pred nekaj let še cunjav bral cunje v zveženj, šopiri se dandenes v sijajni palači na Dunaji in bolehavi Avstriji piska!

Vsak ob svojem času: krt rije o deževji, naš cunjar pa najraje cunjari po zimi, ko ljudje najbolj ostajajo pri peči doma. Dobrovoljen in vesel, zgovoren in smešljiv, pa zdrav in krepak na telesu, s palico v roci in oprtav koš na hrbtu: tak rine cunjar na dan in zavije v vas. Prav se mu zdi, da blagi mir kraljuje povsod in njega ne moti na cunjarskem poti, vendar bi on rad, da bi bil občen pretep, da bi cunje letele v koscih — predno on prihaja tjakaj! Obiskava sleherno hišo, naj bo grunt ali pa bajta, dobro vedoč, da, če drugega ne, pest cunj imajo vendar povsod. Pa tudi potoma ne hodi molčé, marveč, kogar zagleda, do malega slehernega nadira za cunje; posebno pak je on ženskemu spolu prijatelj in meden, uvaževaje, da ženske se najraje spoprijemajo, in da nikjer cunjarije ni tolike, kakor na ženskem tepišči. Vsako tedaj poprašuje, če ima kaj cunj? Če ona pravi, da jih nima, tišči on, da jih ima; in če ona še zagotavlja svojo, očita jej on, da ona nič pravo deklet ni, da že nima nobenega fanta, da bi časi malo stepla se zá-nj, da bi bilo kaj cunj; pa jej priporoča, naj vendar gleda, da vsaj do drugi krat se kaj posuje, poruje, poravsá in potrga, da bo kaj cunj!

V premožnejo kmetsko hišo stopimo s cunjarjem.

„Dober dan, ljudje božji! nazdravi ženskam, ki sedé za kolovrati in predejo.

„Bog daj — če kaj daste?“ odzdravi šaljivo gosposinja, takoj spoznavši, da to je cunjar.

„Dajem, za najslabejo stvar — za cunje!“

„To ste pa dober velikodušen mož,“ menijo mati.

„Cesar še bolji! On nareja in izdaje, kar jaz samo pobiram. — No mati in dekleta — kaj cunj?“

„Nič — cunj pa nič!“

„Nič, kaj pak da nič! Taka hiša, taka dekleta, pa cunj nič, o!“

„Jaz res ne vem, da bi jih imela kaj; če jih dekleta morda imajo?“

„Da, da, dekleta! Zdaj-le pred pustom! Poglejte, pogledajte tam po kotih, po posteljah, po vzglavji in vzožji poiščite! Gotovo kaka bela zaplata kje, kak strgan rokav, kako razcepano robovje, kaka zavržena brisalka, ali tudi kak star rač! Záme vse dobro — še cunje! Le poizteknite malo tam po oglih, in, mati, pa še vi; jaz vem, da bo kaj. Denes se izplača, imam take lepe, vse nove reči za ženske: nove vrste trakove za v lase in za v čizme, nove slonokoščene priponke za rute, raznovrstno prejo, šivanke in — in — kaj menite? čuden, čuden, nov ameriški stroj za šivanke vdevati. To se pravi, da je kaj! Vsaka, najkratkovidnejša, tudi slepa ženska, če se jej še tako tresejo roke, vdene ž njim, magari o polnoči! No, le pogledajte; niste še videle tacega!“

Rekoč koš posadi na klop, privleče culo iz njega, razveže, in na migljaj je po mizi razprostrta mična, bliščava drobnjav od drage svilne rute do rudečega, krajcarskega pipiča. Naglo so vse tri ženske na okolo radovedno in povšečno ogledovaje in pretipovaje toliko teh priličnih reči, katerih bi nekatera bila dobra in marsikatera potrebna: zdaj stoprv sprevidajo! Vsaka ima že skrivaj zapaženega káj, in šegavi cunjar, ki jim to tudi skrivaj ugiba z oči, tačas še tisti svoj čudni stroj primota na dan in čudečim še kaže in laže, kako in kaj.

„No, mati in dekleta, zdaj na noge! Kar hoče katera, vse — za cunje!“

„Čakajte — moreblti — meni se zdi — pogledati hočem, ne mara je kaj,“ uvažujejo mati, in odidó.

„Pa še mé malo pogledjmo!“ svetuje dekla, in brž vse tekajo od kota do kota.

Kakor bi mignil, cunje kupoma cepajo in od vseh strani leté na sredo hiše, da je veselje. Ko je premeteno, potrebljeno in pobrano po vseh kotih, postopi cunjar, opre eno razprostrto dlan tje na cunjavi kúp, stlači in zvalivši ga v stisnen klobčič privzdigne, kar mu ostane med nategnjenimi prsti, pa navidezno nekaj slabo zadovoljen pravi:

„Malo jih je, malo; kaj jih nimate več? Pa slabotne so, le bolj slabotne te cunje.“

Rekoč nekako zaničljivo izpusti cunje na tla pa pravi:

„No pa le izberi si vsaka káj; že naredimo.“

Mati imajo najprva svojo izvolbo: nekoliko šivánek, vrstico priponk, nekaj belih, prtenih trakov in črnega nitevja, pa še nekaj bi radi, pa sami ne vedó kaj.

Kar se vrata odpró in noter trešči trileten dečák sè ščinkovcem na nosu in z oslovskim kašljem kričéč:

„Mama, meni pipič, meni pipič!“

„Kaj pa, da ga izgubiš, golobutec ti zmrzneni!“

„O, tak junak mora imeti pipič, to je! Ná, da boš sosedovemu fantu kri izpil, in žabe drl pred pustom; ali boš?“

„Bom,“ potrdi deček ves trd na zaželeno orožje, katero mu cunjar zdaj stisne v premrto peščico.

„No mati, pa priberite še nekaj. Glejte no, stroj, ta ameríkanski!“

„A, tistega jaz nečem! To je šišmarija le za gospodo! Na kmetih smo dozday vdevali brez taciñ strojev, pa če Bog dá, bomo še za naprej. Če eden ne vdene, pa drug! Vidite, teh-le krajevcev še dajte poltretji vatel, da bo njemu za hlačne držulje, da mu hlače enkrat ne hlastnejo doli za meča.“

„Vzemite, le vzemite; toda to bi bila zá-me malo prehuda. Oni-le pomivaliki, pa še kaj mi privržete, še; drugač sem na izgubi!“

„Lepo vas prosim! Tak kúp, pa taciñ cunj!“

„I mati, pogledjte pa to-le! Celi kúp teh, novih, dražih reči, — pa za malo starih cunj!“

„Dekleta, no, kaj pa še vé?“

„Teh-le črnih, nazobčkanih trakov vsaki — po dva vatla za k prazničnemu predpasniku.“

„Dekleta, dekleta! vé ubozemu cunjarji hlače trgate se stegen. Toliko, pa za toličko-le-to je polovico preveč taciñ trakov. Saj so svilnati skoraj, pogledjte!“

„Kar tiho bodite; že vemo, da toliko lehko daste za tak kúp tako lepih cunj!“

„Vem da, čisto lehko; če ne, pa cunje nazaj!“

„Oh ženske, ženske! Jaz v am toliko in tacega lepotičja; vé meni pa peščico cunj, pomislite — cunj! Polovico imam škode. Če bo taka, kmalu docunjarim, toda, naj bo, da boste vedele, da sem dober človek, da me boste poznale, in zame spravile, kar se nabere, ne pa drugemu cunjarju dale! Nú, vsaka privrže še kako malenkost: jaz dam, da bodo dekleta kaj gorše, da se bodo ležje možile zdaj-le pred pustom. Ov, saj dan-

denes se ženi in možji, da ima le hlače in kikljo: kar brez glave, na káj, ali na nič! Pa tudi, mesto lepega sporazumevanja med zakonskimi imajo za medeni teden že kreg in prepir in gomba s polenom tje okolo hiše. No — za cunjarja je prav!“

Rekoč povije cunje, h katerim ženske še kaj pridadó, in vrže v koš; potlej pa radovednim zvesto pripoveduje, kar je tú pa tam povrhú cunj še pribral in poizvedel na svojem cunjarskem poti: „čegav“, pravijo, da menda misli „ongavo“ vzeti, čegav že kar hodi za ongavo, in čegav je že na oklicu z ongavo — če se še ne razdere? Pripoveduje, koliko ima káj dote ta, koliko pa ta; kako hudo je pri ongavih, kar „mladi“ gospodari, kako slabo pa pri ongavih, kar je „stari“ umrl, Bog mu dáj dobro!“

Zdaj so vsi zadovoljni na tihem: cunjar, da za prave malenkosti ima cel svalek káj vrednih cunj; ženske, da toliko novih, mičnih reči imajo za malo cunj, ki so se valjale tam po kotih. Zdaj je lepo potrebljeno vse — pa še za dobiček!

Cunjar zadene košarno, priporoči, naj ena poskače káj v drugo do družega krata, da bo spet káj, in odhajaje vošči: „Pa zdrav in pa z Bogom!“

Rothschild.

„Denar je gospodar, — denar vladar“, se čuje vsak dan. Denar je parola ali geslo vseh časov, ne samo denešnjih dni, denar je malik kakor je solnce malik Mehikancem in mesec Muhamedancem. Že stari satirik Simonides, ki je živel 650 pred Kristom, je odgovoril na vprašanje, kaj bi bilo bolje, biti bogatim ali modrim, da je bolje biti bogatim, ker jaz vidim modrijane pred vrati bogatinov, malokedaj pa bogatine pred vrati modrijanov. Bogme! to je velika satira na človečji rod, da materijalne stvari več čisla, nego dušne. A kaj nam pomaga modrovanje? Filozofija je slednjič ravno tako rjava (Nemec jo imenuje sivo), kakor vsaka teorija. Našim bralcem bode gotovo ugodneje, ako jim kaj od one rodbine povemo, katera ima bat evropske denarne mošnje v rokah, od židov Rothchildov.

Imé je skoro v vsaki koči po vsej Evropi znano, a manje znano, kako se je začenjalo obogatjenje te rodbine. Ustanovnik in preded te preslavne bankovske hiše je bil Mayer Anselm Rothschild, mož, ki je po pošteni neutrudljivi delavnosti in praktičnem barantanji ustvaril cvet

svoje hiše. Rojen je bil v Frankfurtu, ob Majnu stoječem mestu, leta 1743. Že v ednajstem svojem letu je bil brez starišev. Učil se je v svojem rojstnem mestu trgovine, potem služil za trgovskega pomočnika pri nekem bankieru na Hanoverskem, se povrnol v Frankfurt, tam se oženil in z malim prihranjenim denarjem začel na svojo roko trgovati. Sicer je bil početek neznaten, ali skoro je hiša Rothschildova lepo razevela. Dobro in temeljito učen v trgovinskih znanostih, priden in marljiv, zraven tega pošten in značajan, si je skoro pridobil zaupanje in kredit. In tako je naraščalo njegovo malo premoženje. Leta 1806 se primeri dogodba, ki je imela velik upliv na povzdignjenje Rothschildove hiše. Knez hesenski Vilhelm V., ki je že bil nekaj časa z Mayerom Anselmom Rothschildom v finančni zavezi, je moral, ko je l. 1806 francoska vojska se bližala njegovi deželi, s svojo rodbino vred pobegniti. Ker je v Rothschildu zvestega moža poznal, se poda v Frankfurt, in pri njem hrani vse svoje premoženje, niti iskaje od njega potrdenja, da mu je denar zaupal. Potem mirno potuje v Bohemsko. Jedva je Rothschild izročeni zaklad v svojem vrtu zakopal, korakali so že Francozi proti Frankfurtu. Dasi ravno ni Rothschild nikomur ničesa povedal o pohodu kneževem, vendar se je vse skoro izvedelo, ker 12 sodov in 12 žakljev zlata in srebra se ne more tako tiho v shrambo spraviti. Tudi Francozi so govorico slišali o skritem kneževem premoženju. Stopijo v bankierovo hišo, in v imenu cesarja Napoleona iščejo, naj se jim takoj kneževo blago izroči. A naš Rothschild se ne da prestrašiti, in taji trdno, da bi bil kaj za shrambo od kneza dobil. „Morete me ubiti“, reče, „nikdar pa me siliti vam ono izročiti, kar ni v mojem posestvu.“ Francozi preiščejo vse kote od kleti do slemena, ali ne najdejo ničesa. Pogrozijo se, da bodo njega, njegovo rodbino in vse židove v Frankfurtu umorili, ako jim ne izda blaga hesenskega kneza. V največji zadregi, da reši svoje in svojih življenje in hišo pred razdorom, jim da svoje lastno premoženje, ki je iznašalo dva milijona in osemkrat sto tisoč tolarjev v zlatu. Precej časa preteče. Francozi pobiti zapusté Nemčijo in pretirani knezi zopet se povrnejo na svoje prestole.

Tudi knez Vilhelm I. se poda domu, in na potu obišče v Frankfurtu Mayer Anselma, da se mu zahvali, ka se je tako hrabro držal proti sili sovražnikov, predno mu je hranjeni denar izročil, ker vsled raztrošenih govoric je mislil, da je Francozom izročeni denar bil njegov v Rothschildovi hiši hranjeni denar.

Ko v hišo stopi, vprašuje po Mayer Anselmu, ali namestu njega pride njegov sin, ker oče je leta 1812 bil že umrl.

Knez pomiluje smrt poštenega moža prav s srčnimi besedami, in potem reče: „Tako — Francozi so z mojim denarjem ušli?“

„Ne, Vaša visokost!“ reče mladi Mayer, „ne manjka ni groša pri hranjenem blagu.“

„Kako? jaz tega ne razumem!“

„Do slednjega vinarja je vse skupaj, kakor ste Vaša visokost izročili mojemu očetu.“

„Ne razumem Vas, ljubi moj prijatelj! Vsaj sem vendar po novinah bral, in vsi Frankfurtčani mi pravijo, da je moje blago plenjeno po Francozih — teh lopovih.“

„Ni temu tako, visokost! Našega blaga res nismo mogli rešiti pred nemilimi in nedragimi, ali Vaše premoženje ni izgubljeno. Mi smo ga med tem v trgovstvo vložili, blagoslov božji je bil v njem, in jaz Vam morem z navadnimi 4 procenti vse povrniti.“

Knez ves osupnen stoji pred mladim Mayerom.

„Prijatelj moj, reče ves ganjen, o tem ni govora. Vi ste s tem moje premoženje rešili, da ste svoje žrtvovali. Jaz sem Vaš dolžnik. Obdržite te tri milijone kapitala v Vaši trgovini še skoz 20 let, in mi obresti zaračunite samo od današnjega dné, pa ne više, nego pol toliko, kolikor je v moji deželi navada.“

In pri tej odloki je ostalo. Knez Vilhelm pride na bečki kongres, pové osodo svojega premoženja v Beči zbranim kraljem in knezom, hvali Rothschildovo poštenost, in priporočuje ga prav goreče evropskim vladarjem. Vsled tega dá Avstrija Rothschildu baronstvo, drugi vladarji redove, naslove in vsi so začeli pri njem na posodo jemati.

Mayer Anselm Rothschild je zapustil pet sinov. Naj starši M. A. plemeniti Rothschild je umrl 6. dec. 1855, 82 let star brez otrok v Frankfurtu. Drugorojeni Salomon Mayer l. 1855 v Parizi tudi zelo star, živel je tudi rad na Dunaji in zapustil veliko trgovinsko hišo svojemu edinemu sinu Anselmu Salomonu. Tretji Nathan Mayer, rojen 1777, je leta 1798 v Manchesteru ustanovil trgovino in jo pozneje preložil v London. Četrti Karl, rojen 1788, je tudi umrl leta 1855, in najmlajši Jakob (angl. James), ki je od leta 1812 trgovinsko hišo v Parizi vodil, je umrl listopada 1868.

Slednji je bil kaj poseben možicelj. Nadlegovali so ga pogostem njegovi bratje po veri, ubogi židovčki, posebno oni, ki so iz Poljskega v Pariz

prišli. N. kega dné se oglasi eden takih pred Rothschildovimi vratmi. Komornik ga neče pred svojega gospodarja spustiti. Židov mu reče, naj vsaj ta listek gospodarju izroči. Na njem so bile hebrejske črke: G. M. R. J. James Rothschild je pogleda, in radoveden reče komorniku, naj židovče pred nja stopi. Vpraša ga naš bankier, kaj da značijo te črke? Židovče se globoko prikloni in reče po nemški: črke G. M. R. J. pomenijo: „Guten Morgen Rothschild James.“ „Kaj hočete s tem reči?“ vpraša ves začuden Rothschild poljsko židovče. Židovče se sopet globoko prikloni in reče: G. M. R. J. znači: Gebt Mir Rothschild James. Bankier se nasmehlja zaradi lojalnosti tega berača, in mu daruje banknoto 10 gold. veljave.

A naše židovče obrača še svoj listek na levo in na pravo, tudi banknoto suče na vse strani, in še enkrat pregovori: G. M. R. J. še tudi znači: Gebt Mehr Rothschild James. „To imaš še edno banknoto in se poberi, drugači mi s kvartetom tvojih črk izslovkuješ vso mojo kaso“, zarenči naš James in židovče zapodi.

James Rothschild je zapustil dve tisoč milijonov frankov, eden in petdeset biš v Parizu, velika zemljiščna posestva v deželah vsakega evropskega vladarja, v Rimu, Napoli, Florenci in Turinu več poslopij! Podpiral je posebno rad umetnike. Naj si ga vzamejo v izgled naši slovenski — Rothschildi, ki sicer niso tako bogati, vendar še le lahko kakošen nepotreben krajcar najdejo, ako hočejo, — za domače slovstvo in umetnost.

Th. Vinkler.

Oddel za znanost.

Odgoja pri starih Grkih.

II. Šola.

(Spisuje prof. Maks Pleteršnik.)

(Konec.)

Na eni strani so bili po lopi sedeži za govorniške vaje in modroznanske govore. Na dvorišči so se navadno vadili, če je le vreme pripuščalo. Za tem poslopjem je bil še nekoliko večji (obzidan) prostor, od teh strani s stebrovjem obdan. Na desni in levi strani so bili široki, uglajeni poti za vaje v tkanji, po sredi pa so bile goste vrste košatih platan, pod njimi sedeži in sem ter tje krasni kipi. Ob zadnji strani tega prostora je bil potem navadno še tretji del namreč veliko tekaljšče, okoli in okoli obdano z vrstami sedežev za gledalce.

Po teh gimnazijih tedaj so se poskušali prihodnji državniki in vojskovodji, po teh lopah so se izobraževali izvrstni govorniki, v vabilni senci teh platan so modroslovci razlagali svoje nauke mladim poslušalcem. Todi so se pa tudi klatili postopači, ki so se kratkočasili s kramljanjem in opravljanjem drugih ljudi. Tudi atleti so tu kazali svojo moč, so si v težkih vajah zvijali ude in v trdem boji s pestmi zobe izbijali.

Malo pozneje kakor telovadni poduk, pa tudi ob istem času se je začel poduk v čitanji in pisanji pri „gramatistu“, ki je pa bil malo čislán, kakor sploh vsi ljudje, ki so s svojim delom dobiček iskali; pa njega so še manj spoštovali kakor pedotriba v palestri. So se pa tudi tega posla največkrat taki ljudje lotili, katerim je že pri vseh prejšnjih podvzetjih spodletelo.

Gramatist je svojim učencem kazal kako se

pišejo pismenke, in oni so morali za njim poskušati. Če so se tako ob enem pisati in čitati naučili, so prebirali pripravno berilo iz Homerjevih, Heziodovih, Solonovih in Teognidovih pesmi, pregovore in tudi Ezopove basni. Ker je pa redko kateri učenec imel tako zbirko, so ti morali posamezne kose prepisovati. Teh so se potem na pamet učili in v šoli jih učitelju pravili. Tako se jim je mlada duša napolnila z lepimi vzori moške izvrstnosti iz prejšnjih časov in z ravnilo za razne položaje človeškega življenja. Računili so se le v nekterih učilnicah učili, in pri tem uku ali prste ali pa nalašč za ta namen pripravljene kamenčke rabili.

Pozneje, največ okoli 13. leta, so se dečki, če niso bili preubožnih staršev, morali tudi glasbe učiti. Grkom pa glasba ni bila samo za kratek čas, ampak mogočno sredstvo v izobraževanje srea človeškega. Njej so pripisovali moč, da pomaga ustvarjati zmernost in soglasnost v človeški duši, kar jim je bil zmerom vzor človeške olike. Pa če je hotela glasba ta namen doseči, je morala zmerom z živo besedo združena biti; glasbe same za se kot umetnosti se mladina ni učila, ampak vadila se je peti lirične pesmi in jih spremljati s kitaro ali liro. Na piščal piskati so se le taki učili, ki so hoteli postati gođci. Svobodnemu Grku pa se ni zdelo dostojno z umetnostjo dobiček iskati.

Ker se je glasba le zavoljo njenega npravnega vpliva pri odgoji čislala, zato so se, dokler je sploh dušna zmernost veljala za podlago kreposti, le resne in pobožne pesmi z veličastnimi in besedam primernimi napevi rabile. Poskakovanje, slastno igranje z glasovi, ki le ušesa prijetno šegeta, v duši pa le nejasna, megléna čutila budi, je bilo strogo prepovedano, in šiba je v stareji dobi zapela takemu učencu, ki bi se bil vpričo

učenika kaj takega predrznil. Ali v Sokratovi dobi se je že zelo jela ljubiti taka nasladna glasba.

Palestra, gimnazij, gramatična in muzična učilnica so bili tedaj kraji, po katerih se je grška mladina ves dan od solnčnega vzhoda do zahoda potikala. Predpoldanske ure so bile navadno dušni, popoldanske telesni oliki posvečene. O praznikih, katerih je bilo veliko, ni bilo šole. Obhajale so se tudi posebne šolske slovesnosti, kakor n. pr. „Hermeje“ v Palestri, bogu Hermeju na čast. Deca je takrat prišla ovenčana v šolo; učitelj je daroval Hermeju, in po svetem opravilu je mladina jedla, pila in raznotero se razveseljevala. Enake slovesnosti so bile „Muzeje“ v gramatičnih in muzičnih šolah pred podobami deveterih Muz, katere niso nikjer manjkale.

V 16. letu je mladi Grk navadno dal šoli slovó. Revnejši starši pa so že veliko prej fantiča, ko hitro se je nekoliko brati, pisati, računati in telovaditi naučil, iz šole vzeli, in ga dali učiti kako rokodelstvo.

Za dekleta Grki niso imeli šol. Kar jim je bilo treba vedeti, so se naučile doma od svojih mater in služabnic. To pa navadno ni presehalo domače delo, kot predenje, šivanje, tkanje itd. V imenitnijih hišah so se tudi brati in pisati učile. Pa vse to je bilo malo nasproti skrbni odgoji možke mladine. Zato so pa tudi grške žene bile žene neizobražene, in v družbenem so življenju stale na dosti nižji stopinji kot možki.

Naj bode tu poslednjič omenjeno, da vse kar je tu rečeno, najbolj velja o atenski državi in atenskih razmerah, ker se je tukaj helenski duh najlepše razvil, in ker je atensko življenje naj več upliva na ostalo helenstvo imelo.

Parne ali ruske kopeli.

Spisal prof. J. Majeiger.

Nestor, zgodovinarjev slovanskih najstarejši, živeč na koncu jednajstega in v početku dvanajstega stoletja (1060—1116) kot mnih Peščerskega samostana v Kijevu pripoveduje, da je prišel apostol Andrej iz Sinopije v Korsun, in odtod po Dnjepru gori k Slovenom, kder je sedaj Novgrad in videl, kakov je tam bivajočim ljudem običaj in kako se mijejo in bijejo, čemur se je jako začudil. Odtod se je podal skozi deželo Varjagov po morji v Rim, kder je povedal, koliko je spreobrnil ljudi, in kaj je videl med njimi. „Čudo sem videl, pripoveduje tam od besede do besede, po slovenski zemlji gredoč semkaj. Videl sem namreč lesene banje, in raznetijo jih silno in slečejo se, da postanejo nagi. In oblijejo se z kvasom usnjatnim, in vzemejo na se mlado protje in bijejo se sami, in tako se nabijejo, da jedva izlezejo živi. Potem se polijó z mrzlo vodo in tako zopet oživè. To pa delajo po vse dni ne mučeni od nikogar ampak sami se mučijo, in to delajo sebi v umivanje ne pa v mučenje. In to slišavši so se

čudili. Andrej pa bivši v Rimu se je podal nazaj v Sinopijo.¹⁾“

Novejši pisatelj Servae B. Heller v svojem delu „Život na Rusi“⁽²⁾ o ravno tej reči takole piše: „Kopeli in lazne, katerih se pri nas le izvenredno in le po prigodnih zdravstvenih in čistotnih potrebah poslužujemo, so na Ruskem že od pamtivéka z narodnimi običaji tako zlite in zraščene, da brez njih ne najdeš nobenega Rusa, da rekel bi, da si ga brez njih še misliti ne moreš. Laznice ali kopeli se nahajajo povsodi in vsaka tudi najmanjša vasica ima vsaj po jedno občno in po več zasebnih; po mestih pa so vsemu prebivavstvu odprte lazne „banje“ ogromne velikosti in naprave kolikor mogoče najskrbnejše. Kogar ne moti tam prevelika družčina, se jih more poslužiti za ceno neznamenito (5 in 10 kopejk). Obiskava je vedno obilna zlasti po sobotah in pred prazniki. Tu vidiš mnogobrojne trope moških in ženskih in otrok z culicami pranja pod pazduho do kopeli se gnetočih, in srečavaš druge trume, ki z razparjenimi in ko kri rudečimi lici iz kopeli hitè.

Noben človek tudi najnemarniši in najbolj zanemarjeni, ne pozabi v tednu vsaj po dvakrat se v kopeli izpotiti, očistiti in spreobleči in popolnoma brezrazložna je tožba, da se rusko ljudstvo v nesnažnosti dopada, marveč sem prepričan, da noben Švab tudi najrazsvitlenejši ne, in najčištejši Brandenburak v celem življenju tolikokrat ne koplje, kolikorkrat „surovi in nesnažni Rus“ v enem letu.

Naj navadnejša uravnava in naprava laznic ali kopeli je pa tale: V veliki iz lesa postavljeni sobani stoji obrovna peč, ktera se do žarjenja razbela, in od časa do časa z vrelo vodo poliva, tako, da je v kratkem cela sobana z gorkimi pari napolnjena. Neprestana volhkost bi gotovo na kamene zide škodljivo delala, in brž bi iz njih nezdravi pot in gnjili sopuh izstopal in zato so stene ruskih laznic lesene, ki so mnogo zdravejše in toplotno stalnejše vzdržujejo. Na stenah so okoli in okoli od tal do stropa pribite široke lesene klopi in ker se vroči soparji vedno na vzgor vznášajo, hladnejši pa spodaj ostajajo, je gorkota tem večja, in potenje tem silnejše, čem više po stopnicah vzstopuješ. Prepotivši se natirajo si Rusi truplo z mijili, in dajo se od služabnikov z listnatimi brezovimi metlami rablo in nježno biti, kar jako prijetno in ugodno čutenje po celem truplu vzbuja. Prvikrat v tako sobano vstopivši misliš, da te nezmerna v nji vladajoča toplota zadušiti mora; pa brž se privadiš tej toploti in prepričaš, da je to prava slast, da, ko si naj bolj razparjen, in ko celi potoki pota po tebi tekó, mahoma kopelni sluga na te korec mrzle vode vlije. Po vaseh stojè laznice navadno kraj ribnika ali rek, in Rusi poskakajo iz naj hujšega soparja in pota rudeči ko kuhani raki prileteviš iz laznice skozi luknjo v led vsekano v mrzlo vodo in do dobrega se ohladivši bežijo zopet nazaj v laznico.

¹⁾ Nestor ed. Miklošič pag. 4. Cap. 5.

²⁾ Maticice lidu Roč. I. čis. 3. str. 80. in sl.

Za imenitnejše goste so po mestih posebne male kopelice in sobice narejene, kder se na mehkih blazinah da odpočiniti, naspati, z jelom in pilom se okrepiti, in še na druge načine zabavljati. Po taki kopeli si kakor na novo rojen in proti trganju po udih, boleznim v grlu, nahodu itd. ne poznam boljšega pomočka nego so ruske kopeli.

Boleva me pogosto in močno glava; vsi znanci so mi priporočali kolikor mogoče najvročejšo rusko lazenj ali kopel, ali pravo starorusko. Sprehajam se tedaj v en dan po moskovskih ulicah iskaje pravo rusko lazenj; laznji je povsodi dosti, ali podobne so bolj knežjim palačam in velikolepim gostilnicam, nego temu, česar iščem. Napisu so ruski in francoski, sem ter tje tudi rusko-francoskonemški in ravno to me ostrašuje, vohal sem nekaj modernega za me tedaj starega, in razum tega se hojnim, da se mi glava še bolj raztogoti, ako se ji v treh jezikih razkladati počne.

Ponaglil sem torej korake namerjaje k odleglim končinam Moskve, o katerih bi tujec trdil, da je to najkrasnejše predmestije, o katerem je pa „izvoščik“ (voznik) pravil, da je notrajno mesto. Po ulicah je vladala velika tišina in okna so večidel zavešena ali z okencami zadelana. Izvoščik, katerega sem si ves utrudjen najel bil, zašepeta mi, da bi nikdo okolihodečih ne slišal; tukaj živé staroverci. „Staroverci“! ponavljam v duhu, „kder so staroverci, tam bodo tudi stare ruske laznje“, in skrbljivo si ogledujem stare napise novih zidanih in lesenih pohištev. Dolgo nisem iskal; na jednostropovem lesenem, sivo natretem domu je visela priprosta deska z priprostim napisom „Banje“. Kratko pa dobro, to priporoča. Udarim jo gori po stopnicah do dveri, in skozi dveri po hodniku temnem kakor noč. Ne morem dalje. Kar me zgrabijo z obeh strani krepke pesti — kopelnih slug; peljejo me po temnem hodniku v izbo nepresvetlo. Tu v polumraku vidim razprostrto — ne vem ali klop ali mizo — in na njej visoko blazino. Sluge slekavajo z mene obleko za obleko, jaz pa stojim in se niti ne ganem niti ne govorim, komaj diham. Le na to osodno klop upiram prepadene oči, ravno kakor pri nerednosti zasačen deček na mravokarno šibo žalostno pogledava.

Slekli so z mene zadnji kos oblačila, in so mi ukazali k mojemu nemalemu prestrašenju — uljudno in prijazno, ako sem utrudjen, naj se na klopi troho oddahnem. Zahvalim se spoštljivo za prijaznost. Le rajši brž v laznico — ali pa na morišče: vstopimo tam. Je to prostorna, niti svitla niti temna, ampak kakor pravimo polumračna izba napolnjena z raznimi nastroji in pripravami, krvi vendar nikder nisem ugledal, in pomirilo se mi je sree.

Na levi strani visi na leseni steni velik kotel za vodo in okoli rajda leskečih se medenih posod, o katerih namenu, če sem vesten, nič povedati ne vem; na desni strani pa stoji ogromna peč, menda iz porcelanovih kahl, pa za gotovo bi tega ne mogel reči. Od sredi poda idejo gori skoraj do

stropa ozke stopnice na neke neograjene lesene petre. Čem višje po njih vzstopujem, tem večja soparica pritiska, in tem močnejše mi bije kri po žilah. Na obeh straneh onega petra vzstopujejo otesani granitni stebri velike peči, na katerih vrlni plati so iz rogozja spletene šturje razpoložene in prek in prek z belim platnom pregnene.

Moji vodniki so mi veleli, naj se na to ležišče (razumi peč) vležem, in kakor sem dolg in širok raztegnem. V tem položaji sé mi je dotikal nos stropa, in žar izstopajočega para je bil tako silen, da sem se po celem truplu začel potiti, kakor bi me izžemal. V ti soparici bi se gotovo mogel kuhati krompir. Brž ko se razpotim, pristopi k meni sluga imajoč na roki natlačeno tolsto sukneno (brez dvombe z nečim našokano) vrečico, in z to me počne po vseh udih z tako gorečnostjo drgati, da se mi je vsa površna koža nekako svlekla in strla. (Ali to brez dvombe ni bilo res, ker koža mi je bila po kopanju popolnoma zdrava in gladka, kakor nikdar poprej). Ko je bil sluga s tem delom pri koncu, moral sem po stopnicah doli, in tu mi vlije črez glavo nekoliko veder mrzle vode, da me je mraz takoj pretresel. Vsedem se potem na tla, in moj kopelnik mi izmije lase noter do korenin. Zopet vzlezem gori na peč, kamor je moj spremljevalec množino mijil nadelal, in mi z pomočjo suknene rokavice celo truplo dobro z njimi natere. Zopet slezem doli in sluga me zopet do dobrega polije. Ali gnal me je zopet gori na peč rekoč, sedaj pride še le naj večja gorkota, naj se vležem na obličje in glavo lepo v šturjo vtaknem. To storivšega je prinesši listnatih brezovih metel z njimi bil (seveda rahlo), kamor je koli mogel. Med tem pa poliva drugi sluga na spodnji peči razbeljene železne kroglice, iz katerih se je vrel sopuh valil gori k stropu, da mi je nalik ognjene reke po koži raztekalo. Kolikorkrat se predrzno obličje iz šturij vzdigniti, zdelo se mi je, da vdihavam v se plamene ne pa parov.

Sedaj pa sem tega imel že dosti; ne v stanu niti besedice izpregovoriti skočim na stopnice, in kakor obseden po njih doli in ven iz laznice v predsobo. Tu se pri odprtih dverih ohladim in bolečine v glavi so bile proč. Poplativši kopelnino zapustim veselega srea staroverske „banje“ od katerih se moderne le po krasnejši napravi in večji mirnosti razločujejo.

Tako novejši pisatelj. Ako ta popis primerimo z Nestorjevimi, najdemo, da so si ruske, prav za prav slovanske kopeli v načelu od veka Nestorjevega noter do denšnjega dne jednake ostale, in da je ta način kopeli starejši od našega časoslovja, kajti Nestor ga poklada nazaj v čase apostolov imenoma apostola Andreja po obalih črnega morja krščansko vero oznanujočega, imenujoč te kopeli skozi usta Andrejeva „običaj“ med Sloveni udomačen, torej star v pagansko dobo globoko nazaj segajoč.

Schulze-Delitzsch in Lassalle,

poboljševalca delavskega stanja.

Schulze in Lassalle se v zvezi z delavskim gibanjem tako mnogokrat imenujeta, da bode morebiti zanimljivo, ogledati si nekoliko ideje teh dveh mož in način, po katerem sta jih praktično izvesti hotela. Herman Schulze je bil rojen l. 1808 v mestu Delitzsch — od njega ima svoje drugo ime — v pruski provinciji Saksoniji, kot sin tamošnjega župana. Poprijel se je pravoslovja, bil v Naumburgu referendar, potem v Berlinu do l. 1841 asesor, potem patrimonijalen sodnik v Delitzsch-u, kjer so ga l. 1848 za poslanca v narodni zbor volili. Tu se kot odličen govornik ni kazal, pa posamezni govori so vendar pozornost nanj obrabali. Narodni zbor je izbral komisijo za preiskavo nemilega stanja rokodelcev in delavcev, in ta je izročila Schulze-ju predsedništvo. Tako se je seznanil s potrebščinami nižjih in srednjih vrst prebivalstva, pa v praksi pomagati ni mogel, ker so bili delavci ali neizvedljivim socialističnim idejam ali starim družbam svojim udani. Pa toliko je Schulze izpoznal, da samo razumne praktične asocijacije delavcem pomagati morejo. V Berlinu je že tedaj bilo posojilno društvo in ko Schulze v Delitzsch domu pride, ustanovi v domačem mestu tudi tako društvo. Ono se je dobro ponosilo, in Schulze je z enako srečnim uspehom še ustanovil društvo za pripravlanje surovin.

Leta 1849 je bil Schulze zopet poslanec in je v zboru večkrat z dobrim uspehom govoril. Pozneje je postal okrožni sodnik v Vrešenu na (pravem) Pruskem, kjer se skoraj samo poljsko govori. Njegova služba je bila neprijetna, ker je bilo pri Vrešenski sodnici še mnogo nedognanih pravnih iz prejšnjega stoletja. Schulze jih je nekoliko končal, pa ko mu pravosodni minister ni dovolil dopusta o sodniških počitnicah, za pot v Delitzsch, zapusti naš mož državno službo, in posveti svoje moči edino delavcem. Od njega ustanovljeno posojilno društvo je veselo napredovalo in mnogim enakim društvom življenje dalo. Schulze zato postavi za delavce načelo samolastne pomoči, katero jim ima pomagati do samolastne produkcije in do kapitala. Tako je Schulze socialistične ideje z narodno-gospodarskimi potrebami pomiril. Njegova društva so surovinska, konsumna in posojilna društva. Prva dajejo rokodelcu surovine za najnižjo ceno, konsumna društva dajejo živež za dober kup in posojilna društva dajejo delavcu kredit, ako poroka za sebe dobiti more. Društveni posli so se jako skrbno opravljali in zato so vsa društva srečno uspeh imela. Ob enem je Schulze delavce izpodbujal, naj si pridobivajo potrebno občno in gospodarsko omiko, da bodo mogli svoje posle trgovsko opravljati.

Schulze je l. 1859 poklical zastopnike po svojem načelu osnovanih društev v Draždane in tam so si vsa društva izbrala osrednji zastop, katerega eden stalen uradnik vodi. Vsako leto se zbero društveni zastopniki. Po zadnjem letnem

sporočilu je na Nemškem 662 posojilnih, 172 surovinskih in produktivnih, 66 konsumnih društev. Vsa ta društva so l. 1864 ustanovila društveno banko z 250.000 tolarjev kapitala.

Schulze-jeva načela so se pa tudi razširila po nenemških deželah. Knige, v katerih je svoje ideje in izkušnje opisal, so predstavljene v mnoge druge jezike in Francoska, Italija, Belgija, Rusija, celo Egipt, že imajo društva po Schulze-jevih naukih.

Leto 1859 je Schulze-ja poklicalo na politično polje, na katerem do danes deluje. Tako imenovana narodna stranka je takrat svoj pasivni upor zapustila, in zbralo se je v juliju 1859 številice liberalnih mož v Eisenachu, kjer so sklenili delati za zedinjeno Nemčijo pod pruskim vodstvom. Med njimi je bil Schulze-Delitzsch, in on je sestavil predloge za sklepe, ki so se v Eisenachu storili. Ko se je v zadnjih letih v Avstriji med delavci tudi jako živo gibanje začelo, spominjajo se bralci, da je vlada marsikatero delavsko društvo razgnala, ker je sprejelo „eisenachske sklepe“ v svoj program. Pa treba je ločiti delovanje Schulze-Delitzscha kot poboljševalca delavskega stanja, in kot zastopnika v politiki.

V Eisenachu je Schulze bil kot politik, ne kot gospodarski voditelj delavcev. O političnem delovanju Schulze-ja omenimo še samo to, da je vedno bil neprijatelj reakcije v Prusiji, neprijatelj pomnoženja vojaštva, pa nikoli ni taval v meglenih mislih, temveč znal je vselej svoje terjatve pristojiti tedajšnjemu političnemu stanju.

Politika Schulze-ja delavcem ni vzela. Skrbel je še vedno zanje. Stopila mu je v prvih letih minolega desetletja fevdalna stranka nasproti. Ta je hotela delavsko gibanje uporabiti za poboljšanje postavodajstva o delavskih razmerah, in mislila, da bode z velikimi koncesijami delavce za reakcijo pridobila. Nekoliko delavcev je začelo po želji fevdalcev agitirati za to, naj se napravi stranka, katera bode državno pomoč za delavce zahtevala. Pa tem agitatorjem se ni posrečevalo. Delavci so Schulze-ja prosili, naj jih podučijo o načelu samolastne pomoči, in storil je to rad. Da bi mogel edino za delavce živeti, nabrali so mu 50.000 tolarjev, in mu jih izročili kot narodno darilo.

Srečno je tako šlo njegovo delovanje naprej, ko nastopi med delavci mož, kateri ni imel praktičnosti, kakor Schulze-Delitzsch, temveč je principijelno dobre ideje razvijal, pa v prakso uvesti jih ni znal, ali boljše: ni mogel, ker so deloma v sedanjih razmerah neizvršljive. Ta mož je bil — Ferdinand Lassalle.

Lassalle je bil rojen leta 1829 v Bretislavi. Njegov oče, bogat judovski trgovec, ga je namenil za trgovski stan, in ga poslal po dovršeni gimnaziji na trgovsko šolo v Lipsko, katero je Lassalle tudi absolviral. Pa trgovec postati ga ni veselilo; zato gre na bretislavsko univerzo, in se tam uči modroslovja s tako srečnim uspehom, da se je vse 18letnemu učenjaku čudilo. Hegela je tedaj modroslovski svet nad vse čestil, in Lassalle je ideje

tega moža globoko preštudiral. L. 1844 gre Lassalle v Berlin svoje študije nadaljevati. Od tod potuje v Pariz, kjer se s Heine-jem snide, kateri je o njem jako dobro sodbo enemu svojih prijateljev pisal. Ko pride v Berlin nazaj, imela je ravno grofinja Hatzfeld pravdo zaradi ločenja od svojega moža. Viteško nastopi kot branitelj grofinje, katera ga je tudi po svoji osebnosti nase vlekla, in se zaplete v neštevilne pravde zaradi nje, v katerih pokaže svojo redko zgovornost pred sodniki. Pa te pravde so mu masiktere sitnosti delale, in bil je kljubu svojemu izvrstnemu zagovarjanju nekoli-kokrat zaprt, dokler ni l. 1854 grofinja za sebe koristnega poravnanja dosegla.

Leta 1848 je Lassalle prvokrat na politično polje stopil. Zastopal je na renskem demokratičnem kongresu mesto Düsseldorf, in vodil ustavljenje davkov in oboroženi upor. To ga je za šest mesecev v ječo spravilo. Ko kazen odsedi, gre v Berlin nazaj. Po pravnih Hatzfeldinih je njegovo ime po širokem znano postalo, vendar je bila njegova slava nekoliko dvomljiva, dasiravno so moške kakor Alexander von Humboldt duševno pomembo Lassalle-a priznavali. Nekoliko let je sedaj Lassalle javno malo deloval; v zaprti sobi je študiral in osupnil l. 1858 učeni svet z globoko učenim delom o „filozofiji Heroklitovi.“ Že v sledečem letu izda historično žaloiško: „Franz von Sickingen,“ katera poetične veljave nima velike, pa kaže vendar krepkega duha. Od tragedije skoči na polje slovstvene zgodovine, in piše dve pismi o Fichte-ju in Lessingu. To vse je bilo pa samo uvod k glavnemu delu: „System der erworbenen Rechte.“ V tem delu kaže Lassalle svojo globokomiselnost, in dasiravno se stavi v nasprotje z največjimi juristi, kakor Savigny, Puchta, Boecking, vendar se mu je priznalo, da njegove trditve ne izvirajo iz polovičarskega napuha, temveč iz resnega prepričanja.

Prelaz k Lassalle-jevim poznejšim spisom o delavskem vprašanju je stavek v ravno imenovanem delu, v katerem Lassalle trdi, da hod zgodovine prava kaže, da se prostost lastništva vedno zmanjšuje, namesto da bi se, to je navadna misel, množila. Svet stoji po Lassalle-jevi misli pred vprašanjem: ali še ima biti kaka last na rabljivosti človeka v rokah drugega človeka, in ali ima podvzetnik, kot posestnik kapitala, delovega substrata in delovega posojila, last na tuji delavski vrednosti? — Temu stavku je Lassalle pridejal v pojasnilo pozneje svojo brošuro zoper Schulze-Delitzscha.

Leta 1862 je v Prusiji nastopila reakcija z ministerstvom Heydtovim, kateremu je Bismarkovo sledilo. Novo ministerstvo je nasprotovalo svobodomiselnemu postopanju prejšnjega v vojaškem vprašanju, zaradi katerega so bili na Pruskem dolgi ustavni boji. Obe stranki ste v njem stali na fleh s prisego potrjene ustave. Zdaj nastopi Lassalle in pojasni v neki družbi razloček med pisano ustavo in razmerami sile. V politiki, je rekel, ni pravnih vprašanj, so samo vprašanja sile. Tako izrečeno je bilo nasprotje razumljivo,

se ve, da je manjkalo praktičnih pripomočkov za rešitev konflikta. Te pripomočke je Lassalle v drugem govoru pokazal. „Konstitucionalizem na videz, je samo podaljšanje absolutizmovskega življenja, zato naj zbori prenehajo svoja posvetovanja, dokler vlada ne dokaže, da resno in odkritosrčno s konstitucionalizmom misli.“ Te besede je Lassalle govoril tako zvani napredovalni stranki, katere eden voditelj je bil Schulze-Delitzsch. Stranki pa že poprej pasivni upor ni mnogo koristil, in ni sprejela Lassalle-jevega sveta. Zato se jej je Lassalle nasproti postavil in delal za ustanovitev politične stranke med delavci. Prvokrat pred delavci je Lassalle govoril 16. jan. 1863. Slavil je delavski stan nad vse, in rekel, da nova era v zgodovini se je začela s proglašenjem vseobčnega in direktnega volilnega prava, osebni interesi višjih stanov so nasproti kulturnemu razvitku, delavcev osebni interesi pa so enaki z gonečim načelom v življenju in moralnem razvitku. Lassalle je imel zaradi svojega govora več pravnih, v katerih je pokazal svoje velike zagovorniške zmožnosti. Eden njegovih govorov, s katerim se je pred sodišči zagovarjal, je res cela razprava o indirektnem davku. In pri svojem zagovarjanju ni bil zviti in prekanjen, temveč tudi tukaj stoje vsi govori na podlagi njegovih načel.

Obrtniško omikalno društvo v Lipsku povabi Lassalle-a, naj pride delavcem razlagati svoja načela o delavskem vprašanju in o pripomočkih za njegovo rešitev. To je možu dalo povod, razviti svoje misli o rešitvi delavskega vprašanja in o poboljšanju delavskega stanja. Lassalle tedaj priznava pošteni trud Schulze-Delitzscha, pa koristi Schulze-jevih društev se mu zdi mala. Krivo je delavcu pomagati kot konsumentu, meni Lassalle v nasprotju s Schulze-jem, pomagati se mu mora kot producentu. Konsumna in surovinska društva so napačna pomoč; pomagajo sicer za prvi čas in še takrat ne fabriškemu delavcu, temveč rokodelcu. Za sedajni trenutek živi delavce boljši kup, pa, ako se bodo taka društva povsod razširila, bode tudi delavsko plačilo se znižalo in nastala prejšnja stiska. Zato se morajo ustanoviti produktivna društva, in tako odstraniti razloček med podvzetniškim dobičkom in delavskim plačilom. Država pa ima dati pripomočke in se imajo povseobčnem volilnem pravu k temu prisiliti. Produktivna društva, direktno, vseobčno volilno pravo, državna pomoč — to so čarodelne besede, s katerimi Lassalle socialni svet preustvariti hoče. Že gori sem omenil, da je tudi fevdalna stranka delavcem državno pomoč ponujala, in delavce za svoje namere pridobiti hotela. Tako je prišel Lassalle v neopravičeni sum reakcionarstva.

Za omenjene svoje ideje je Lassalle napravil delavske zbornice, in tu z vso svojo zgovornostjo, z vso učenostjo, in z vso strastjo razlagal „četrtemu stanu“ svoje nazore. Schulze-Delitzscha je strastno in nespodobno napadal, in mnogokrat tepeže med privrženci obeh mož uzočil. Večkrat je bil zaradi svojih govorov pred delavci tožen, in kljubu najizvrstnejšemu zagovarjanju zaprt. To ga pa ni

ostrušilo; iskreno in strogo dosledno je dalje deloval za svoje socialne ideje. Dosleden je bil Lassalle pa samo kot javen značaj; privatna nedoslednost pa mu je smrt prinesla. Bil je principijalen nasprotnik dvoboja. Prej enkrat ga je v Berlinu intendanturni svetovalec Fabricius na dvoboj pozval; Lassalle mu odgovori, da je iz principa zoper dvoboj, in nasledek tega odgovora je bil tepež na ulici v Berlinu. Sedaj pa Lassalle ni strogo sledil svojemu principu. Prišel je z nekim valahiškim boljarom v konflikt zaradi neke gospodične, do katere je Lassalle menil, da ima več pravice, ko bojar. Pisal je boljaru nevesto razžaljivo pismo, boljar ga pozove na dvoboj, kateri je bil 28. avg. 1864 blizu Genfa v Švici in se končal z Lassalle-ovo smrtjo. Ideje tega agitatorja pa so ostale, in čujemo še danes mnogokrat njegove besede: pro-

duktivna društva, državna pomoč, vseobčno volilno pravo!

Ako še enkrat pogledamo na ideje Schulze-Delitzseha in Lassalle-a, rekli bomo, da je Schulze za sedajnost delavcem neprimerno več koristil, ko Lassalle; rekli bomo, da Lassalle za sedajnost ni koristil nič, temveč škodoval. Lassalle-jeve ideje so za bodočnost, Schulze pa je pomiril med sebo socialistične ideje in obstoječe razmere. V principu se Lassalle-ove misli po večjem morejo pomenljive imenovati, a one ne jemljejo ozira na sedajnost, na sedajno socialno stanje. Schulze-Delitzschu se imajo delavci zahvaliti, da jih je naučil, si svoje bolečine sami celiti, in to je velika zasluga. Lassalle pa nam je povedal abstraktne ideje, katere bodo morebiti v bodočnosti v kaki obliki pomagale rešiti socialna vprašanja. Lovre Baš.

Oddel za slovstvo in umetnost.

Prineski k zgodovini dušnega prerojenja Slovencev na Štajerskem.

Spisal Davorin Trstenjak.

III. Oroslav Caf.

Pred 40 leti je na slovstvenem polju tudi začel delovati drug rodoljub mladenič, ki še sedaj živi, in je svoja dela k dovršku spravil, kolikor to more pomanjkljiva uprava človeškega duha. Njegovo ime je sicer znano med slovenskimi učenjaki in domorodci, a malo menje slovstvena dela njegova, ki čakajo priložnosti in potov, po katerih bi prišle na beli svet. Vem, da mi pristrčni prijatelj, poln pohlevnosti in čednosti, bode zameril, da tukaj nekoliko vrstic sprožim o njegovi dušni delavnosti, vendar ne morem drugače. Slovenski narod, kateremu je posvetil vse svoje dušne in gmotne moči, ima pravico izvedeti, kateri moževi, kako in kedaj so začeli za njegovo dušno prerojenje delovati. Je pa ta blagi mož in izvrstni učenjak: Jurij Oroslav Caf. Rodil se je 13. apr. 1814 v Rečici, fare sv. Trojice v slovenskih gorah, kakšne 4 ure daleč od Maribora. Prve šole je obiskal v farni šoli, 5 gimnazijalnih razredov je izvrstno opravil v Mariboru, druge študije na graškem vseučilišču. Že kot učenec modroslovja je slovel kot eden najboljših poznateljev grškega jezika, in stopivši v graško duhovno semenišče je ne samo napredoval v vseh bogoslovnih naukih izvrstno, nego tudi s posebno lehkoto si je prilastil znanost arabskega, hebrejskega in sirijskega jezika. Ravnateljstvo, ki je znalo ceniti njegove zmožnosti, ga je postavilo za predstojnika v c. k. konviktu, v katerem ga je mladež ljubila kot svojega najboljšega prijatelja. Leta 1837 za duhovnika posvečen pride naš slavni rodoljub za kaplana v Lebring pri Vildonu, in leta 1839 pa v Fravhaju blizu Maribora, kjer je kaplanoval 20 let. Romantični, zdravi in mirni kraj se mu

je dopadel tako, da je vsakokrat prosil, naj ga tam še dalje pustijo, kadar so ga namenili kamor inamo prestaviti. Tukaj je imel dovolj časa se ves svojim študijam posvetiti. Že kot dijak je bil izurjen v vseh slovanskih jezikih, leta 1840 začne preučevati vse jezike arjanskega debla. Najprvle preučil Boppeve in Pottove dela o sanskritščini, po tem se spravi na preučevanje zendskega jezika, in ne moremo se načuditi, s kolikim požrtvovanjem si je nakupoval drage slovnice in besednjake dotičnih jezikov. Marsikatera javna biblioteka nima takošnih jezikoslovnih knjig, kakor Cafova. Deset tisoč goldinarjev gotovega denarja bi imel denes v hranilnici, ako bi jih ne bi daroval za znanost in domovino. Slovenci! to je storil ubog kaplan. Ko se Caf seznanil s strojem azijske betve arjanskega jezika, preučil evropsko, namer: staro germaščino, keltščino, litovščino in vse romanske jezike. Tako z jezikoslovnimi vednostimi oborožen se spravi na spise svoje, katere hočemo malo dalje dole navesti. Zraven tega je nabiral pridno narodne pesmi, prislovice in gradivo za slovenski besednik. Črez 60.000 besedi je poslal v Ljubljano za slovensko-nemški slovar, ki se ima z pomočjo Wolfove ustanovnine na svitlo dati. Njegovi nabirki so iz vseh slovenskih izvirnikov, iz vseh natisnenih in rokopisnih slovarjev, iz časopisov in knjig, posebno pa iz naroda. Imel je pri sebi in prerediti jih večkrat skoz celo zimo z lastnim denarjem — slovenske može iz Rezije, Medjimurja, Krasa, Koroškega, in z njimi prebiral vse slovnike slovenske, celi „Orbis pictus“ Komenskega in poizvedoval, kako tej ali oni reči pravijo v onih krajih. Stare Pohorke najel je za prejo, da so mu pevaje prele povesmo, ker tako so najlozeje pravile pesmi; tudi napve je marljivo zapisoval. Zraven tega ni zamudil dolžnosti svojega stanú, višji so ga častili in hvalili, zato pričuje dvakratni slavni poklic sekovskega redništva, ki ga je enkrat hotelo imeti

za profesorja pastirne na univerzi, drugikrat za podravnatelja v duhovnem semenišči. Caf je prosil, naj ga pustijo v njegovem mirnem Fravhajmu, da more svoje studije dokončati. Storili so to radi, in tako pokazali, da znajo uvaževati vrednost slovstvenega delovanja. Bile bi mu omenjene službe lahko pot odprle do kakšne mitre, a naša „anima candida“ je bila zadovoljna s — komavro. Kot kaplan fravhajmski je prestavil tudi Kampejevega Robinsona, složil več molitvenih bukev, in vse to je delal, da si je z zasluženim honorarjem mogel kupiti — drage jezikoslovne knjige. Tudi za materialno blagostanje svojih ovčic je skrbel naš učenjak, ustanovil v Fravhajmu drevsnico in tersevnico, posebno pa je bil velik prijatelj šole, in z ustanovljenjem farne knjižnice skrbel za dobro slovensko berilo. Vlada mu je tudi izročila prestavo „Računice“ za šole, in on je bil prvi, ki je stvaril matematično terminologijo. Zraven je podpiral slovenske časnike s svojimi prineski, pogostem brez imena, včasih pod psevdonimom: Belankin. V literarni zavezi pa je živel z vsemi odličnejšimi slovanskimi pisatelji, in kdor izmed teh se je podal na pot v Jugoslavijo, ni zamudil Cafu v tihem Fravhajmu obiskati.

Leta 1859 mora se sub obedientia sacerdotali naš vrli rodoljub preseliti v Maribor, kjer mu je rajni škof Slomšek izročil mesto semeniščnega podravnatelja, in pa profesuro pastirne, zraven še dušno pastirstvo v semeniščni cerkvi. S solzami v očeh me obišče v Mariboru, kjer sem takrat živel, in se mi potoži, kako težko zapusti svojo službo, kako težko se loči od ovčic, ki so ga ljubile in čestile kot najboljšega očeta. V semenišči je delal marljivo kot vodja in učitelj duhovne mladeži, a malo časa mu je ostalo za študije, tudi ni se v mestnem zraku čutil zdravega. Da zopet pride v svoj pravi element — k študijam, prosi pri dunajskem provinciálu reda Minoritov za sprejetje v red sv. Franciška. Z veseljem je bil sprejet, ker so mu bili obljubili, da sme v ptujskem samostanu vse žive dni živeti, in ker so mu tudi obljubili potrebnega časa, da utegne dokončati svoja dela.

Škofu Slomšku je bridko pri srečanju bilo izgubiti iz vrste sekularnega duhovništva tako izvrstno moč in pridnega delavca v vinogradu gospodovem, zato mu ponudi, ker ni hotel nobenega kanonikata, mesto beneficijata v Ptuj, ob enem ga imenovavši duhovnim svetovalecem. Caf hvaležno prime to sicer ne mastno službico, v kateri vendar najde potrebnega časa za literarno delovanje. Pod Thunovim ministerstvom so pražki učenjaki kakor: Hanke, Šafařík, Čelakovský, Purkyně, Hattala itd. si dosti prizadevali, da Caf dobi mesto na praškem vseučilišču, in sicer profesuro primerjajočega jezikoslovja, katera je bila po odstopu Schleicherjevem izpraznena. Govoré, da tega poklica niso podpirali pri ministerstvu lastni rojaki. Žalostno! to bi bilo mesto za tako temeljitega učenjaka. Vendar naš blagi rodoljub živi zadovoljen, in dela kakor marljiva bčelica. Bog še nam ga dolgo let ohrani. Mi smo pri njem videli dogotovljene sle-

deče spise, razen že v tem članku omenjenih in sicer:

- a) Critico-etymologicum Lexicon slovenicum; 60 pol.
- b) Izdelovanja jezikoslovna indoevropska; 160 pol. Slovarji so pisani po srednjem samoglasniku, da se želena beseda lahko najde.
- c) Slovnških opazk za slov. in slovanščino 42 sešitkov.
- d) Kritiški slovarček k bolgarskim pesmam Miladinovičev, v katerem so tujke iz turskega in novogrškega pojasnene, 6 pol.
- e) Dostavkov, popravkov in razlag k Miklošičevemu Lexic. paleoslov. 20 pol.
- f) Slovnških opazk k indoevropskim jezikoslovnim preiskavam, 50 pol

Zraven tega manje spise o slovnških pogreških, ki se v naših celó v vednostnih knjigah potikajo, in nam besedni razum prečijo in pačijo, dalje vsporedno primerjanje in razlaganje rezijanske in ogerskoslovenske slovnice, izjasnjenja staroslovensčine iz slovenskega narečja itd., toda vse skupe črez 500 pol z velikim trudom nabranega jezikoslovnega blaga. Caf stoji na vrhuni jezikoslovnih znanosti, in njegovo imé bode, kadar njegova spisi zagledajo beli svet, tako cenjeno med učenjaki, kakor imena Miklošič, Buslaev, Bopp, Pott, Schleicher itd.; — na tebi je sedaj slovenski narod, da premišljuješ, kako najlože bodo njegova preiskavanja obče blago vseh izobraženih. Mi radi prinašamo dare za spominke v čast umrlih rodoljubov, kar je lepo in prav, ali jaz mislim, bolje bi še koristilo, ko bi še živim učenjakom pod paziho segli, in pomagali k izdavanju njihovih trudov in žrtvopolnih del. Zmirom se nam oponaša, da smo v slovenski znanstveni literaturi še samo pri prvih početkih, naj Matica slovenska osramoti to oponašanje, in se z g. pisateljem pogodi zaradi izdavanja njegovih spisov. Pozneje hočemo, ko se bode narodna tiskarna ustanovila, mi svoje mnenje sprožiti, kako bi se najlože začelo z izdavanjem učenih spisov Cafovih.

Slovenski umetniki.

I.

France Kavčič.

Mi bi radi v našem časniku postavili spominke vsem slovenskim že mrtvim in še živim umetnikom, slikarjem, stavbarjem, skladateljem i. t. d. Prosimo torej rodoljubne naše pisatelje, naj nam pošiljajo obilo spisov te vrste. Gotovo marsikateri naših bralcev prvokrat sliši ime umetnika, ki je slovel v prvi desetini sedanjega veka kot eden najizvrstnejših slikarjev. Italija ga je štela med prve štiri takrat živeče umetnike. Kavčičevo ime se je tako spoštljivo imenovalo, kakor ime: Camucini v Rimu, Westen v Londonu in David v Parizu. Narodil se je leta 1759 v Gorici, in lahovski pravopis je njegovo slavno ime svetu zapustil v obliki: Caucig. Svoje nagnenje in

svoj talent do obrazovalne umetnosti je že v svoji mladosti pokazal. Starši njegovi so bili ubogi, in niso mu mogli dati potrebnega poduka. Risal je naš dečko Kavčič po bakrorezih in slikah, kakor mu je slučaj dovolil. Grof Guido Kobencel (Cobenzl) opazi v teh poskušajah lepe darove, in pošlje 16letnega mladca k svojemu sinu grofu Filipu na Dunaj. Tukaj se upozna sè zakladi umetnosti v cesarski galeriji in v Belvederu. Brez vsega učitelja je štiri leta risal po najboljih slikah italjskih mojstrov. Z mehaniko risanja ga je seznanil grof Filip, potrebne znanosti v zgodovini umetnosti in starinoslovji, spravljal si je sam z berilom dotičnih knjig. Grof Filip opazivši njegov napredek, ga pošlje v Bologno. Ravno je bil 20 let star. Tukaj je živel poldrugo leto, potem se preseli v Rim, kjer se je sedem let izobraževal v risarstvu in slikarstvu. Svojemu dobrotniku pošlje iz Rima množino kopij, študij, risarij po najboljših mojsterskih delih italjske šole posnetih, zraven je ni bilo antike, javnega spomenika, katerega bi si ne bil izrisal, in tako po sedemletnem bavenju v Rimu pride temeljito izurjen l. 1791 na Dunaj. Cesarska akademija ga pošlje v Mantuvo, da posname važnih slik; od ondod je šel v Benetke in je do leta 1797. tam živel pečaje se s študijami slavnih veneških koloristov. Onega leta je bil imenovan profesorjem obrazovalnih umetnosti na c. k. akademiji. Slučajno mi je pred nekaterimi leti v roko prišel časopis: „Annalen der Kunst und Literatur des In- und Auslandes, Jahrgang 1810, 2. Heft“, v katerem so vsa njegova izvrstna dela imenovana. Pozneje še mi je znano, da je za cerkev Korompa na Ogerskem slikal altarsko sliko: Kristus na križu. Kedaj je umrl, ni mi znano, in v moji biblioteki nimam takošnih knjig. Naj naši pisatelji po mestih živéči, nam spišejo obširen životopis. Te črtice sem si jaz že pred 30. leti v svoj dnevnik zapisal, iz raznih časnikov. V enem teh sodi o njegovih umotvorih nekdo tako le: Von der Natur mit einer glühenden Fantasie und einem reinen empfänglichen Sinn für alles Schöne und Grosse begabt, durch mehrjähriges Studium und rastlosen Fleiss gewandt, in der Kunst den sich sträubenden Mechanismus mit der herrschenden Idee zu versöhnen, vertraut mit dem Geiste der grössten Meister aller Zeiten, musste Caucig wohl selbst ein grosser Meister werden. Doch was wir ihm als ein ganz vorzügliches Verdienst anrechnen, ist seine Eigenthümlichkeit, welche er an keinen seiner Meister, an keine von allen Schulen hingab, so viele er deren auch während seines dreizehnjährigen Aufenthaltes in Italien durchwanderte. Sein Studiren nach grossen Mustern, war nie ein schülerhaftes Nachbilden oder Nachäffen, nie ein Haschen nach fremden Manieren und Kunstgriffen, sondern vielmehr ein Ringen um die Palme der Kunst, ein Kampf, in dem er seine eigene Kraft entwickelte, und seine eigenen Waffen übte, daher die Originalität in allen seinen Werken, die anscheinend kunstlose Natürlichkeit in seinen Compositionen, die hohe Kraft und der sprechende Ausdruck in seinen Figuren,

die ungekünstete Grazie in seinen Gruppen, die natürliche und doch gefällige Kraft in allen seinen Drapperien &.

Goriški rodoljubi dajte in spisujte za naš časnik obširni životopis tega slavnega rojaka. Menda najdete potrebno gradivo v Kukuljevičevem slovníku jugoslav. umetnikov, v Sartorijevem Gelehrten und Künstler-Lexikon des österr. Kaiserstaates, ali pa v Wurzbachovem Lexiku, mi ubogi pisatelji na kmetih nimamo priložnosti do vseh teh literarnih pomočkov priti. Zelo se nam bode ustreglo, ako bi kateri prijatelj umetnosti in našega lista na Kranjskem nam spisoval kratke životopise in popisal umotvore mnogih kranjskih slikarjev, podobarjev i. t. d.

D. T.

II.

Belizar Korenac.

Ime tega izvrstnega slikarja je malokateremu naših izobraženih bralcev znano. On se je rad imenoval Grka, vendar že njegovo ime pričuje, da je bil Slovan, in izhajal iz edne onih slovanskih nasebin, katerih je nekdanj obilo bilo v Macedoniji. Rojen je bil kolikor smo izvedeti mogli, v okolici Kozanski v provinciji rumiljski proti koncu 16. stoletja. Na Italijanskem je svoje ime poitaljančil: v Belizario Corenzio. Korenac je bil glava znane zarote umetnikov v Neapoli. Njegova družnika v zaroti sta bila Giovanne Bat. Ribera, Španjolec, zato tudi znan pod imenom: Spagnoletto, in Giovanne Bat. Caracciolo, učence Caravaggijev.

Ti trije slikarji so se zarotili vsakega slikarja preganjati, ki je iz tujih dežel v Napoli prišel, in tam kakšno delo prevzel.

Tako so pregnali ti zarotniki slavnega slikarja Hannibala Caraccia, Cavaliera d' Arpino, Domenichina, ki je bil za Rafaelom največi slikar. Belizar Korenac je sicer slovel kot izvrsten slikar, a njegov značaj, njegova črna zavidnost omadežnjeta na večne čase njegovo ime. Umrl je nesrečne smrti padši iz rušta v neki cerkvi, v kateri je ravno slikal usmiljenega Samaritana. Tudi Spagnoletto in Caracciolo sta umrla v boleznih mukepolnih. Prijatelje umetnosti, in slovenske slikare, ki v Italiji žive, postavim gospod Frankea, pa prosimo naj za naš list obširneje opišejo Korenčevo življenje, in priobčijo, katere vse slike, in kje so iz njegovega izvrstnega čopiča.

To vnest sem si jaz že pred 30. leti izpisal v svojo dnevnicco iz neke italjanske knjige v Benetkah, vendar sem v naglici pozabil si naslov knjige zapisati.

D. T.

Pesmi.

(Zložil T. Turkuš.)

I.

Toži slavec, svetu toži,
Pevajoč svoje gorje,
V zraku se škrjanec kroži,
V pesmici radost žvrle!

Poj mladenič, poj veselje
Srečni svet razveseljuj!
Ti pa svoje skrite želje
V tóžni pesmi oznanuj!

Ako zate svet ne mara,
Toži tiho, sam za sé!
Svest visocega si dara,
Vsaj ti je radóst — gorjé.

Kakor solza tógo lajša,
Tesno širi spet srcé;
Tako pevec žal si manjša,
Da v nesreči — peti vé.

II.

To noč sem v sanjah videl te, deklica
In ti si zopet gledala me milo.
Okó je tvoje, miljena devica!
Nepopisljivo mi bolest vtihnilo.

Kakó si sramežljiva zarudela,
Ko z rahlo nogo si pred mé stopila!
Kakó si zopet strastno me objela!
Kako za odpušcanje me prosila!

Ne jokaj, draga! vse je pozabljeno;
Spet sreča iz oči mi tvojih sije,
Ne jokaj, lepo dete preljubljeno!
Trepetajoča solza naj se skrije!

Naj zriem ti spet v okó nebeškojasno!
Naj zabim svet, ko v čutu čut mi mine; —
Ko tako gledam devo čarokrasno, —
Mi vzor podobe sladke v tmíni — zgine.

III.

Posameznih življenje, zgodovina,
— Življenje ljudstev — čoln je dan valovom,
Ki zdaj prepuščen divjim je vetrovom,
Zdaj lahko ziba mirra ga tišina.

Neznano vabi svitla nas višina,
In nada dviga k zračnim nas gradovom,
Enake že se menimo bogovom,
Strastneje še nas miče njih bližina.

In ko jim do podnožja priletimo,
Dasi prepolna že je mera sreče,
Jo vendar še napolniti želimo.

A up zbeži, — on ljubi srečo trezno,
In zapusti previsoko leteče,
Pod visočino je — globoko brezno.

Domovini.

I.

V zelenotemnem logu kraj potoka,
Kedar svit lune nad goro zasije
Izliva slavec čute v melodije
Sedaj vesele, zdaj spet polne stoka.

Ni mar kraj gozda pisana mu loka,
Za svet mu v prsih srčice ne bije;
Pri družici on noč in dan prebije,
Za njo mu srce raja, za njo poka.

S teboj jaz srečo čutim, domovina!
Katera tebi jela je cveteti;
Tvoj blagor meni sreča je edina.

Al' srčna rana jame me skeleti,
Ko vidim, da se naša imovina,
Pravica sveta, hoče nam zatreti.

Izgubljeni cvet.

Sinoči je pela	Je vrtec imela
Ko slavček ljubó;	Oj vrtec krasán,
Zakaj pa je denes	Ko davi je vstala,
Rosno nje okó?	Bil cvet je obrán.

Sinoči cvetoča,	Oh evetje je rahlo,
Rudeča ko kri;	Ob noč se ospè;
Kakó jej pa denes	A žal je še méni
Obrazek bleđi!	Po njem, o deklé.

Tje doli po polji
Pa uka nekdó,
Je cvetke potrgal
Se smeje v rokó!

R. G.

Pri mrtvaškem odru.

Oj tú ležiš na odri	Ločitev nij ti grozna,
Kot angelček mirú,	Če tudi v cvetu let;
Očesi jasnomodri	Na lici se ti pozna,
Zatisnjeni svetú.	Da nij ti žal za svet!

Kakó lepó ročici	Čemú se joče mati?
Ste k bogu skleneni;	Kaj oča se solzi?
Cvetite mladi lici	Po tebi žalovati
Ko prej nezveneni.	Pa meni se ne zdi!

In krog nedolžnih senec	Saj ti si srečno vtekla
V rumenkastih laséh,	Solzá dolini zdaj;
Ti plava evetni venec,	Nesla je božja dekla
Na ustnih rajski sméh!	Te v lepši, boljši kraj.

Pač blagor, blagor tebi,
Tam dobro je za té,
Na lepem božjem nebi
Oj moli še za mé!

R. G.

Z m e s i c e.

Običaji različnih narodov pri jedi.

Stanovaleci na Maledivah jedò vsak posebej. Skrivajo se pri tem opravlku v najbolj oddaljene dele svojih hiš, zagrnejo okna, da bi jih nikdo ne videl. Razlog temu smešnemu običaju je ta, da nikdo neče s kom drugim jesti, kateri mu po rodu, premoženji in imenitnosti ni enak, in ker se kak tak ne da z zanesljivostjo najti, je rajši vsak sam. Nasproti temu so stanovaleci na Filipinskih otokih radi v družini. Ako kdo nima tovariša pri jedi, išče ga tako dolgo, da ga najde in je rajši sam lačen, nego da bi svoj obed brez gosta užival. Mize bogatih Kitajcev so z bliščečim se lakom napuščene in umetno izdelane, s svilnimi prti pogrnene. Hišni gospodar gre na stran, kadar se gostje z jedjo razveseljujejo. Krožnikov, nožev ali vilic nimajo. Jedi se prinašajo v skledah, iz katerih se skupno je. Vsak gost ima dve slonovi ali ebenovi palički, katere služijo za nož, vilice in žlico in z njimi vedò jako ročno obračati. Otahiti, ako ravno imajo radi tovarištvo in uljudnost, vendar precej samotni jedò. Kadar čas k jedi pride, ima vsak ud rodovine svoj obed. Sedejo daleč eden od drugega in se s hrptom obrnejo k drugim. Pri večini ameriškanskih indijanskih plemen vlada običaj, da gospodar gosta vedno k jedi priganja, sam pa se ničesar ne dotakne. V Kanadi trudi se gospodar svoje goste med tem, ko jedò, s petjem razveseljevati. Tartari praskajo gosta za ušesi, da bi ga k marljivosti pri jedi spodbudili in ne nehajo pred, da usta odpre. Potem ploskajo z rokami in plešejo okolo njega.

Car Nikolaj in pesnik Gogol.

Ko se je davala v Petrogradu prvokrat Gogolova veseloigra „Revisor“, sedel je v loži tudi car Nikolaj z ministrom policije, in pazljivo sledil jako zanimljivim obrazom iz ruskega življenja. Zdelo pa se mu je, da pesnik svoje slike pretira. Po tretjem dejanji praša car ministra: „Kaj zasluži človek, ki je take reči napisal, in jih občinstvu kaže? Minister odgovori: „To je težko precej določiti, Vaše Veličanstvo; ako spisovatelj neresnico in izmišljene reči slika, zasluži, da bi bil pregnan v Sibirijo, ako pa podaje verne obraze iz resničnega življenja, je vreden, da dobi red sv. Vladimira s cesarskim darom vred.“ — Nikolaj ne odgovori nič, ker se ravno zastor vzdigne, in car obrača kakor poprej svojo pozornost na oder. Po končanem četrtem dejanji dá Nikolaj poklicati Gogola, in mu reče z ostrim glasom: „Kaj si tu si izmislil?“ — „Nisem izmislil Vaše Veličanstvo, temveč iz resničnega življenja sem zajemal.“ — „Takih razmer, zavrne car, ni v življenju ruskega naroda.“ — „Seveda so bili, je djal Gogol, dogodki, katere sem porabil v podlogo tej igri, mnogo grši.“ — „Res?“ reče car premenivši ostri svoj

ton v prijaznost; „tedaj sprejmite od mene za plačilo red sv. Vladimira in za navržek kot cesarski dar 10.000 rubljev.“

Odlomki iz sunne ali ustmenega sporočila Mosleminov.

Ženska se vzame iz četririh razlogov: zaradi svojega premoženja, svojega kolena (stanu), svoje lepote, ali zaradi svoje kreposti.

Vse hudo v družini pride ali iz hiše, ali od konja, ali od — ženske.

Prve pogodbe, katere imate spolniti, so one, ki ste jih sklenili svojimi ženami.

Prerok je zapustil kletvo vsem možem, ki so babjaki, in vsem ženam, ki so možkarice.

Z ženami ravnajte potrpežljivo, ker žena je stvarjena iz slokega rebra, in najboljša nosi sledove svoje stvaritve. Hočeš jo zravnati, jo stersš, pustiš jo pri miri, ti ostane sloka ali skrivljena. Torej prizanašajte ženskam! *L. Časnik.*

Razne stvari.

Nemško-srbski slovar Vuka Stefanovića Karadžića je gotov, in se bode razposlal te dni. Ob enem naznanja vdova omenjenega slavnega srbskega pisatelja, da se bode kmalu začel drugi tisek od njenega moža nabranih srbskih narodnih pesem. — Z izdanjem nemško-srbskega slovarja je fond, ki je bil namenjen za izdavanje literarne zapuščine Vuka Stefanovića Karadžića malo da ne ves izerpljen in odbor, ki je poskrboval izdavanje Karadžićevih del (Miklošić, Utiešenović, Tirol), naznanja, da konča svoje delovanje.

Listnica do p. n. g. pisateljev.

Dobivamo večkrat vprašanja, kakošne strôke člankov bi „Zora“ prejerala. Mi jim tukaj še predložimo enkrat naš program.

Za zabavni del so nam po volji: novele, povesti, pikantne anekdote, humoreske itd. Kolikor so krajše, toliko boljše se ustrezta čestitim bralcem.

V oddel za znanost prejemo:

- članke iz dežel- i narodoznanstva, opise krajev, mest, imenitnih gradov, običaje raznih narodov itd.
- zgodovinske članke iz zgodovine imenitnih vladarjev, popise bitev, vladarskih prevratov, životopise vladnih vladarjev, državnikov, vojskovodjev itd.
- Prirodoslovne članke iz življenja raznih žival, posebnosti rastlin rudnin, geologičnih kakšnostij itd.
- kratke arhajologične, filologične in mitologične sestavke, kulturno-historične popise o starih in sedanjih narodih itd.

V oddel za slovstvo in umetnost: životopise slavnih učenjakov, umetnikov, pretresovanja njihovih glavnih del, načel, kratke pregledne literarne zgodovine narodov, posebno slovanskih, estetične sestavke v poduk mlajšim pisateljem, dobre pesmi, odlomke iz večjih lepoznanstvenih spisov itd.

Mi upamo v prvih 6. številkah s priobčenimi članki p. n. g. pisateljem dati točni kažipot, v razne zaklade človeških znanosti, iz kakovih naj zajemajo naši čestiti sodelavci. Rokopisi se naj pošiljajo franco g. Davorinu Trstenjaku na Ponikvo (Ponigl, Südbahnstation), in kolikor mogoče vsakokrat do 10 in 25 vsakega meseca, da se gradivo ob pravem času za natis pripravi.